УДК 330.8
JEL O 310

Ігнатович Н. І., канд. екон. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ: ВІД МОДЕРНУ ДО ПОСТМОДЕРНУ

У статті розглядається еволюція інноваційного розвитку від економіки модерну до економіки постмодерну. Досліджується вплив особистісного чинника підприємництва на інноваційний розвиток в епоху модерну та епоху постмодерну.

***Ключові слова**: інноваційний розвиток; підприємництво; тип підприємця; еволюція типу підприємця; епоха модерну; епоха постмодерну.*

Найважливішими завданнями сучасного розвитку економіки України є забезпечення її модернізації, її інноваційне оновлення з метою реального прориву до постіндустріальної економіки знань та наукомісткого розвитку. Реалізація цих актуальних завдань передбачає адекватну відповідь на нагальні виклики сучасної НТР шляхом розвитку інноваційної активності та творчої ініціативи господарських суб'єктів, ефективного спонукання інноваційного підприємництва. Для цього важливо виробити науково обґрунтовану стратегію інноваційного розвитку економіки, визначити його напрями, джерела та рушійні сили.

Внутрішні рушійні сили інноваційного розвитку, вкорінені у самій природі підприємницької діяльності, зумовлені її творчим характером, яскраво виявилися у процесі активізації цієї діяльності суб'єктів господарювання у Новий час, "який можна вважати часом новаторів у всіх галузях життя і діяльності…" [1, с. 208]. Реформація породила новий тип духовної мотивації підприємницької діяльності, створила необхідні умови для найповнішої реалізації творчої енергії та ініціативи підприємця у його продуктивній господарській діяльності і таким чином надала могутній поштовх для реалізації новаторської функції підприємництва в епоху модерну. Відомий німецький економіст і соціолог М. Вебер, розглянувши рушійні сили інноваційної активності підприємця цієї історичної доби, довів їх зумовленість нормами протестантської моралі. Висунуті Реформацією протестантські духовні цінності, які визначили морально-психологічні засади підприємницької діяльності в епоху модерну, значною мірою забезпечили формування індустріального суспільства в процесі успішної модернізації західної економіки.

Пізніше західноєвропейське Просвітництво сприяло активізації інноваційної діяльності, перетворенню її на провідний чинник економічного розвитку. Як відомо, провідним дискурсом епохи модерну стала обґрунтована Просвітництвом антропоцентрична парадигма, яка абсолютизувала велич та всемогутність людського розуму, здатного забезпечити стрімкий науково-технічний, соціально-економічний та духовний прогрес. На противагу традиційному суспільству провідною тенденцією соціально-економічного розвитку епохи модерну з її величезними сподіваннями на всесильний розум людини, на його безмежні можливості у перетворенні природи та суспільства стає абсолютизація інноваційного розвитку. Епоха модерну породила універсальний, загальноцивілізаційний проект суспільного розвитку на основі безмежного НТП, покликаний звільнити людство від соціального гноблення та зменшити людську залежність від тиску природних стихій і обмежень, тобто поєднати "сучасність технології", яка передбачала технологічний прогрес і безперервність новаторської діяльності, з "сучасністю звільнення" [2, с. 127], спрямованою на всебічну емансипацію людини. Універсальність цього проекту суспільного розвитку полягає в тому, що він мав на меті забезпечити добробут та гармонійний розвиток на засадах свободи, рівності і братерства для усього людства.

Таким чином, даний загальноцивілізаційний проект, був спрямований на досягнення всезагального суспільного блага на основі розкриття і реалізації безмежних можливостей НТП, передбачав постійне забезпечення інноваційного розвитку економіки, її модернізацію шляхом введення у дію рушійних сил підприємницької діяльності, вкорінених у її творчій природі. Дані особливості, притаманні висунутому в епоху модерну універсальному проекту суспільного розвитку, були зумовлені передусім християнським корінням цієї епохи. Проте у середині XX сторіччя епоха модерну завершилася, і у другій половині сторіччя розпочався перехід до епохи постмодерну, пов'язаний з трансформацією індустріального суспільства у постіндустріальне. "Процес, витоки якого починаються із середини минулого століття, що характеризується як перехід від індустріалізму до постіндустріалізму, або від епохи модерну до постмодерну, викликав глибокі соціально-економічні зміни і колосальні наслідки у всіх сферах суспільства…" [3, с. 105]. Так, був відкину-

тий висунутий епохою модерну універсальний загальноцивілізаційний проект суспільного розвитку, який обґрунтував можливість спільного гармонійного майбутнього для всього людства на засадах технократичного оптимізму. В останній третині ХХ сторіччя зазнав руйнації величний міф модерну про емансипаторську місію науково-технічного прогресу, який спирався на віру "у тотожність сучасності технології та сучасності звільнення" [2, с. 127], тобто на віру у можливість реалізації людської свободи і добробуту у масштабі всього світу на основі підкорення природи через впровадження досягнень науково-технічного прогресу та новітніх технологій. "Таким чином, епоха "пост-" стала фактом становлення новітнього світу. Постмодерн, який є вираженням усіх сучасних визначень нашої реальності … виступає запереченням епохи модерну" [3, с. 178]. Це означає не лише втрату віри у науково-технічний прогрес, але і відмову від соціально-економічних проектів "справедливого" суспільства [3, с. 105]. Таким чином, в епоху постмодерну "сучасність технології" та "сучасність звільнення" розійшлися у протилежні сторони.

Перехід західних країн у 60-х роках минулого століття до нового, постмодерного етапу розвитку, пов'язаний з розв'язанням завдань трансформації індустріального суспільства у постіндустріальне, не лише забезпечив суттєві зміни у структурі економіки, її господарському механізмі, а й істотно вплинув на науково-технічний прогрес, характер та рушійні сили інноваційного розвитку, природу сучасних інновацій. Російські дослідники постіндустріальної економіки О. Попов і А. О. Соболевська, аналізуючи її інноваційний розвиток, звертають увагу на те, що "проблема інновацій та новаторів є багатосторонньою, оскільки самі інновації стосуються усіх боків людського життя. Крім науково-технічних можуть бути політичні, соціальні, економічні і навіть релігійні інновації". Досліджуючи особливості "нової економіки" як "суттєвої складової постіндустріального господарства", вони роблять висновок: "…Можна сказати, що пройшла ера НТП та його фундаментальних інновацій. … Наступила ера ринкових інновацій, які просто не співмірні з інноваціями НТП" [1, с. 209]. Причини цього дослідники вбачають передусім у постіндустріальній революції та у здійсненні паралельно з нею "культурної, точніше контркультурної" революції [1, с. 207].

Саме ця "контркультурна революція", яка ознаменувала прискорення у західному суспільстві процесів секуляризації, відмови від регулятивної ролі християнських цінностей та інститутів, значною мірою зумовила сучасну метаморфозу економіки у напрямку її віртуалізації, трансформації її пріоритетів: від продуктивної економіки епохи модерну до фінансово-лихварської, спекулятивної на новому, постмодерному етапі розвитку. Формування нової фінансової системи у США та інших країнах Заходу, за словами британської дослідниці С. Стрендж, створило "капіталізм казино", що продукує "божевільні гроші". Наприкінці ХХ сторіччя застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у фінансовій практиці призвело до нової ескалації спекулятивних угод, надавши можливості провідним суб'єктам фінансового світу укладати такі угоди зі швидкістю світла цілодобово й отримувати величезні статки на різниці "плаваючих" валютних курсів [4, с. 187]. "Дивовижна рентабельність маніпуляцій з курсами валют та інших ігор короткострокового спекулятивного капіталу, яка у сотні і тисячі разів перевищує рентабельність законослухняних промислових інвестицій, призвела до небаченого валютного голоду промисловості та інших галузей продуктивної економіки". Таким чином, – робить висновок відомий російський філософ О. С. Панарін, – йдеться "не про історичне "зняття" індустріального способу життя творчо-постіндустріальним, пов'язаним з наукомісткою економікою, а про регресивний обрив: із модерну – до контрмодерну, із продуктивної економіки – до спекулятивно-лихварської" [5, с. 197].

Аналогічним чином оцінює перехід від індустріального суспільства до постекономічного як досить негативний приклад "демодернізації" видатний представник французької соціальної філософії А. Турен [6, с 516–517].

З цими регресивними процесами у сучасній еволюції модерну безпосередньо пов'язана поява типу сучасного підприємця, принципово відмінного від підприємця епохи модерну, описаного М. Вебером. За умов віртуалізації економіки, коли замість провідної ролі продуктивної економіки набувають переважного значення розподільчо-спекулятивні операції та тіньові практики, формується тип підприємця, який більше "не спроможний вести дійсно підприємницьке існування, пов'язане з особистою економічною творчістю, ризиком і відповідальністю" [5, с. 197]. Це впливає

також на трансформацію характеру самої творчої діяльності як внутрішньої рушійної сили інноваційного розвитку. Творчість є реалізацією духовної природи людини; в епоху модерну з його вірою у безмежну велич розуму вона проявлялася як спроможність людини приборкувати, підкоряти собі природні сили та стихії, брати участь у вдосконаленні реального буття. Саме цей глибинний онтологічний зміст творчої діяльності, її спрямування на перетворення реального світу, здійснення переходу небуття у реальне буття визначав характер інноваційної діяльності як провідної функції підприємництва епохи модерну.

Така спрямованість на перетворення реального буття у процесі інноваційного розвитку економіки, онтологічний характер творчої діяльності підприємця за часів модерну були визначені передусім християнськими цінностями, притаманними цій епосі. Як відомо, протестантська етика, побудована на засадах християнського аскетизму, значною мірою сприяла розвитку інноваційного характеру підприємництва епохи модерну, який втілився у реальному перетворенні продуктивної економіки в процесі проведення індустріалізації.

Відмова від цінностей аскетичної етики, які беруть свої витоки з духовних засад християнства, а також інших традиційних релігійних конфесій, на користь "етики" безмежного споживацтва призвело до висування квазіцінностей гедоністичної "моралі" успіху у секуляризованому суспільстві постмодерну на місце християнських цінностей модерну. Замінивши моральні цінності християнства матеріальними квазіцінностями суспільства споживання, "економічна людина" модерну перетворилася в епоху постмодерну на "людину граючу" (homo ludens), яка звільнившись від обтяжливих морально-етичних норм самообмеження та аскетизму, більше не орієнтувалася на справжню творчу діяльність, на наполегливі зусилля приборкання сил природи, на реальні перетворення у сфері продуктивної економіки. Натомість "людина граюча" або "людина дозвілля" спрямована на пошук більш легких занять, які стають лише імітацією справжньої творчості. Творчість як онтологічний процес перетворення матерії та енергії епохи модерну все більше змінюється на реалізацію креативних здібностей "людини граючої" епохи постмодерну, налаштованої не на справжнє перетворення реальності в інтересах суспільного блага, а лише на маніпулювання знаками реальності

на зразок самореалізації у гральній сфері з метою особистого збагачення. Внаслідок цього відбувається віртуалізація різних сторін постмодерного суспільства. З точки зору постмодерну "весь світ – це світ симулякрів, фантомів свідомості, видимість, сукупність моделей без зовнішніх референтів, окрім самих себе" [1, с. 215].

Попри усі ці новітні тенденції, що проявилися в сучасному розвитку економіки постмодерну, слід погодитися з висновком академіка В. М. Гейця, що пануючою у суспільному розвитку була і поки що залишається парадигма прогресу, яка дозволяє використовувати досягнення у сфері науки, техніки і технологій, освіти і культури для поліпшення умов людського життя. Проте розробляючи свою стратегію інноваційного розвитку та сучасної модернізації економіки, країни, які почали здійснювати трансформацію свого соціально-економічного устрою наприкінці XX сторіччя, включаючи й Україну, повинні враховувати суперечливі тенденції формування інноваційної економіки постмодерну для того, щоб уникнути регресивних процесів, притаманних сучасній еволюції, яку зазнала економіка модерну. Також у відповідності до особливостей епохи постмодерну (а "це епоха суб'єктивності" [3, с. 109]) необхідно враховувати, що "наслідування західної парадигми прогресу, як це не парадоксально, може призвести в якісно відмінному культурному середовищі до появи численних "мутантів" від прогресу, що здатні відкинути і економіку, і суспільство на багато років назад, особливо якщо враховувати, що соціальне розшарування не тільки не зменшилося, а навпаки, поглибилося" [7, с. 299]. Необхідно знайти шляхи подолання руйнівних тенденцій демодернізації, деіндустріалізації, регресивного руху сучасної економіки до контрмодерну, та спрямувати її розвиток до творчого постмодерну, до постіндустріального суспільства з пріоритетом не віртуальної, а реальної наукомісткої економіки, що втілює у собі не імітацію інновацій, а істинні творчі досягнення НТП. Для цього важливо поєднати парадигму прогресу з соціокультурною самоідентифікацією і національною специфікою країни, відновити власні духовні джерела, що базуються на християнських традиціях і визначають творчий характер інноваційної діяльності як чинника, спроможного перетворити реальну дійсність в інтересах вдосконалення життя всього суспільства.

Література:

1. *Попов А. К., Соболевская А. А.* Конкретная философия постиндустриального хозяйства //Философ хозяйства – 2 (к 10-летию журнала "Философия хозяйства"/ Под ред. Е. С. Зотовой. – М.; Екатеринбург: Изд-во УрТИСИ, 2009. – С. 196 – 218.

2. *Валлерстайн И.* После либерализма: Пер. с англ. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 256 с.

3. *Скотний П. В.* Економіко-теоретичне знання в парадигмі методології: монографія. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2011. – 408 с.

4. *Ещенко П. С.* Куда движется глобальная экономика в XXI веке? / П. С. Ещенко, А. Г. Арсеенко. – К. : Знання України, 2012. – 479 с.

5. *Панарин А. С.* Дезертирство элит в епоху катастроф//Трибуна русской мысли. – 2008. – № 9. – С. 194 – 207.

6. *Иноземцев В. Л.* За десять лет. К концепции постэкономического общества: Научное издание. – М.: "Academia", 1998. – 576 с.

7. *Геєць В. М.* Суспільство, держава,економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. – К. .: НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2009. – 864 с.

Reference:

1. *Popov A. K., Sobolevskaja A. A.* Konkretnaja filosofija postindustrial'nogo hozjajstva //Filosof hozjajstva – 2 (k 10-letiju zhurnala "Filosofija hozjajstva"/ Pod red. E. S. Zotovoj. – M.; Ekaterinburg: Izd-vo UrTISI, 2009. – S. 196 – 218.

2. *Vallerstajn I.* Posle liberalizma: Per. s angl. – M. : Editorial URSS, 2003. – 256 s.

3. *Skotnyy P. V.* Ekonomiko-teoretychne znannya v paradyhmi metodolohiyi: monohrafiya. – Drohobych: Redaktsiyno-vydavnychyy viddil Drohobyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka, 2011. – 408 s.

4. *Eshhenko P. S.* Kuda dvizhetsja global'naja jekonomika v HHI veke? / P. S. Eshhenko, A. G. Arseenko. –K. : Znannja Ukraini, 2012. – 479 s.

5. *Panarin A. S.* Dezertirstvo jelit v epohu katastrof//Tribuna russkoj mysli. – 2008. – № 9. – S. 194 – 207.

6. *Inozemcev V. L.* Za desjat' let. K koncepcii postjekonomicheskogo obshhestva: Nauchnoe izdanie. – M. : "Academia", 1998. – 576 s.

7. *Heyets' V. M.* Suspil'stvo, derzhava,ekonomika: fenomenolohiya vzayemodiyi ta rozvytku. – K. .: NAN Ukrayiny; In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrayiny, 2009. – 864 s.

Надійшла до редколегії 27.02.14

Игнатович Н. И., канд. экон. наук, доц.
КНУ имени Тараса Шевченко

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ: ОТ МОДЕРНА К ПОСТМОДЕРНУ

В статье рассматривается эволюция инновационного развития от экономики модерна до экономики постмодерна. Исследуется влияние личностного фактора предпринимательства на инновационное развитие в эпоху модерна и в эпоху постмодерна.

Ключевые слова: *инновационное развитие; предпринимательство; тип предпринимателя; эволюция типа предпринимателя; эпоха модерна; эпоха постмодерна.*

Ignatovich N., Ph D, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ECONOMICS: FROM MODERN TO POSTMODERN

The article deals with the evolution of innovative development from modern economics to postmodern economics. The major tasks of modern economic development of Ukraine is to modernize its innovation of the purpose of a real breakthrough in the post-industrial knowledge economy and knowledge-based development. Actual implementation of these tasks provides an adequate response to the pressing challenges of the modern scientific and technological revolution through the development of innovative activity and creativity of business entities, effectively encouraging innovative entrepreneurship. For this it is important to develop a science-based innovation strategy for economic development, determine its direction, the sources and drivers The influence of entrepreneurship personal factor on innovative development in modern epoch and in postmodern epoch are being investigated.

Keywords: *innovative development, entrepreneurship, business entity type, evolution of business entity type, modern epoch, postmodern epoch.*